

the Valuev Circular 1863. The article focuses on the manifestation of the clear “pro-Ukrainian” editorial position of the “Slovo” revealed in the publications proclaiming the doctrine of the ethnic and national unity of the Ausrian-ruled Rusyns (Carpathian Ruthenians) with Rus’-Ukrainian, “Little Russian” entity in the East, and contributed to the emergence of the cult of Taras Shevchenko as a national ideologist in Galicia.

Keywords: newspaper, “Slovo”, Galicia, Russophile, populists, national unity.

УДК 94 (477)

Тамара ГАЛИЦЬКА-ДІДУХ

СХІДНІ КОРДОНИ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ В ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНІЙ КОНЦЕПЦІЇ ПОЛЬСЬКОГО УРЯДУ (КІНЕЦЬ 1919 – СЕРЕДИНА 1920 рр.)

У статті висвітлюються заходи польського уряду кінця 1919 р. – середини 1920 р., спрямовані на розширення східних кордонів Другої Речі Посполитої за рахунок етнічних українських земель. Стверджено, що Східна Галичина у польських меморандумах і заявах поставала як історично польська територія, а галичани – як етнографічна група польського народу. Анексіоністські плани Польщі щодо Східної Галичини були поставлені в основу українсько-польських переговорів грудня 1919 р. – квітня 1920 р., які завершилися укладенням Варшавського договору від 21 квітня 1920 р.

Досліджена політика Польщі щодо врегулювання східногалицького питання влітку 1920 р. Оскільки уряди країн Антанти висловилися за тимчасовий характер польської окупації Східної Галичини, уряд Польщі розглядав радянсько-польські переговори як пролог до рішення Антанти щодо інкорпорації Східної Галичини до складу Другої Речі Посполитої.

Ключові слова: Друга Річ Посполита, Східна Галичина, міжнародно-правовий статус, окупація, інкорпорація, Варшавський договір, радянсько-польські переговори.

Актуальність вивчення історії українсько-польських відносин у період Української національно-демократичної революції 1917–1921 рр. зумовлена важливим місцем Республіки Польщі у зовнішній політиці сучасної України, її значною роллю у підтримці регіональної безпеки та суттєвим впливом на розвиток вітчизняної міжнародної діяльності. Актуальність теми також зумовлюється наявністю протилежних оціночних позицій польської та української історіографій щодо політики Другої Речі Посполитої у східногалицькому питанні кін. 1919 р. – сер. 1920 р.

Мета статті полягає в тому, щоби на основі вивчення архівного матеріалу, аналізу опублікованих документів, спеціальної наукової літератури проаналізувати зовнішньополітичну концепцію польського уряду щодо формування східних кордонів Другої Речі Посполитої протягом кінця 1919 р. – середини 1920 р.

Перші спроби дати загальну оцінку українсько-польським відносинам у вказаний період були зроблені сучасниками тих подій (І.Кедрином, М.Лозинським, С.Шелухіним та ін.¹). У радянський період ця проблема була предметом фальсифікацій та ідеологічних спекуляцій. Однак навіть і в таких умовах з’явилися праці О.Карпенка, Р.Симоненка, П.Ольшанського². На науковій цінності робіт українських істориків в еміграції позначилося обмежене коло доступних архівних джерел і однозначно антипольська позиція їх авторів³. У незалежній Україні учені мають можливість вільно вивчати найскладніші питання взаємин польського й українського народів⁴. Досить інтенсивно українські історики досліджують зовнішньополітичні концепції уряду Польщі в українському питанні⁵. Так О.Красівський висвітлив анексіоністські претензії Другої Речі Посполитої до Східної Галичини в 1918–1923 рр. Аналізуючи програми ендеків і пілсудчиків щодо національного питання, автор дійшов до висновку, що обидві вони обґрунтували польські претензії на східногалицькі землі й різнилися лише засобами досягнення мети⁶.

Польська міжвоєнна публіцистика та історична мемуаристика (праці Ю.Пілсудського⁷, Я.Домбського⁸, Т.Кутшеби⁹, Л.Василевського¹⁰, В.Вітоса¹¹ ін.) загалом ідеалізували політику правлячих кіл у 1918–1921 рр. та поділяли офіційну державну ідеологію, що виправдовувала експансіоністські претензії уряду і так звані “історичні права” Польщі на Східну Галичину і

Волинь. Л.Василевський – прихильник національно-культурної автономії, відомий своїми про-українськими симпатіями, хоча й обґрунтовував право українського народу на самовизначення, однак галицьким українцям у такому праві відмовляв, вважаючи Східну Галичину “історичною територією Речі Посполитої”. Услід за авторами спогадів польські історики Є.Куманецький¹², В.Левандовський¹³, І.Агненкі¹⁴, А.Айненкель¹⁵, Б.Ландау¹⁶, І.Галеський¹⁷, Ю.Юркевич¹⁸) відстоювали схожі погляди. Український національний рух у Східній Галичині 1912–1923 рр. досліджується у праці Т.Домбковського¹⁹. Польські історики в еміграції виправдовували національно-політичні погляди державних діячів Другої Речі Посполитої²⁰. Сучасна польська історіографія (Г.Лукомський²¹, А.Хойновський²²) також ще не уповні звільнилася від ідеологічних штампів попередньої доби. Однак частина сучасних польських істориків А.Чубінський²³, Л.Мрочка²⁴, Т.А.Ольшанський²⁵ визначають політику тогочасної Польщі щодо східних кордонів як таку, що не відповідала інтересам польської держави та негативно позначилася на її внутрішній стабільності у майбутньому.

Російська сучасна історіографія (М.Сергомасов, І.Міхутіна та ін.) стверджує, що причиною початку радянсько-польської війни є геополітичний фактор та встановлена в Польщі диктаторська форма правління на чолі з Ю.Пілсудським. І.Міхутіна початок польсько-радянської війни відносить до 1919 р.²⁶ Українську державність М.Сергомасов трактує як умовну, стверджуючи, що за Варшавським договором “Петлюра отримувал можливість за допомогою поляків стати на чолі “самостійної” української держави антирадянської орієнтації, для Пілсудського це було першим вагомим кроком на шляху до створення майбутньої польської федерації”²⁷.

Таким чином, історіографія українсько-польських відносин, маючи у своєму доробку ґрунтовні дослідження, разом з цим містить ряд неоднозначних положень та деякі фактологічні помилки, що вимагають перегляду та виправлення. Зробити це дозволяє широка джерельна база цієї проблеми, яка збереглася в архівах України, Росії, Польщі.

Найвпливовіші польські політичні табори – національні демократи (ендеки) та пілсудчики (ідейні соратники Ю.Пілсудського) – ще напередодні Першої світової війни однозначно вважали Галичину споконвічно польською землею, а її належність до майбутньої польської держави – однією з ключових умов самого існування цієї держави.

Польські національні демократи відстоювали інкорпораціоністську концепцію й виступали за повну колонізацію українського та білоруського населення. Англійська газета “Morning Post” стверджувала, що цю думку поділяла більшість представлених у польському сеймі партій²⁸. За переконанням ендеків, кордони Польщі мали проходити вздовж Двіни і далі на південь вздовж ріки Горинь. Українські території на схід від польського кордону повинні були відійти до Росії²⁹.

Програма інкорпораціоністів спиралася на твердження про політичну, економічну й культурну відсталість українців, слабкість українського національного руху. Так, один із їх представників З.Березовський зазначав, що “українського народу в сучасному значенні зовсім немає”³⁰. Асимілювати українців ендеки планували шляхом зміни національної структури Східної Галичини та впливу польської культури. Інкорпораціоністи заперечували право ЗУНР на самостійне існування, аргументуючи свою позицію тим, що така держава неодмінно перебуватиме в залежності від берлінського імперіалізму³¹. Більше того, ендеки категорично виступали проти будь-якої форми автономії для Східної Галичини. На думку одного з їх лідерів С.Грабського, до Польщі мали відійти землі, які “всім своїм історичним минулим, своєю цивілізацією і етнографічним складом належать до польської національної території”³².

В основу федералістської концепції, головним виразником якої був начальник держави соціаліст Ю.Пілсудський, було покладено ідею боротьби польської армії проти “східного панування більшовиків з тим, щоб допомогти європейським народам зберегти свободу і перетворити Східну Європу у федерацію вільних народів, що об’єднуються навколо Польщі”³³. Щодо місця України в цій федерації, то Ю.Пілсудський пропонував створення Української республіки, “зложеної з правобережних, незайнятих поляками губерній Полтавщини і частини Катеринославщини... зв’язаної тісним союзом з Польщею”³⁴. Незважаючи на красномовні декларації федералістів про свободу і самовизначення європейських народів, вони, так само як

й інкорпораціоністи, відстоювали ідею відновлення кордонів Польщі зразка 1772 р., тобто включення до складу польської держави Східної Галичини і значної частини Правобережної України. Невипадково польські урядові верхи неодноразово заявляли, що “проблема Східної Галичини є внутрішньою справою Польщі”³⁵.

Представники партії “П’ясту” були противниками утворення незалежних держав на сході. Але в 1920 р. “П’яст” перейшов на федералістські позиції³⁶. П’ястівці погоджувалися на окремі поступки українцям у Польщі, як, наприклад, українські написи на вокзалах, використання української мови у шкільництві тощо. Однак ці поступки не могли допустити українців до сфери вищої культури. Промовисто свідчить про це факт, що п’ястівці категорично виступали проти створення українського університету у Львові³⁷.

Польське сторонництво людове “Визволене” відстоювало близькі до федералістів погляди та виступало за незалежну Україну, яка б співпрацювала із Польщею. Його діячі не заперечували навіть проти приєднання до України частини Східної Галичини, однак за умови, щоб Львів залишився у складі Польщі³⁸.

Позиція Комуністичної робітничої партії Польщі [КРПП] у 1918–1920 рр. ґрунтувалася на ідеї світової революції, а отже, недоцільності існування національних держав.

Партія національної правиці наполягала на потребі враховувати факт, що західноукраїнські землі розвиваються в інших національно-політичних умовах, аніж терени етнічної Польщі. Один із діячів консервативного напрямку К.Пайгерт запропонував проект автономії для галицьких українців, правові підстави якої забезпечували б крайовий сейм та окремий міністр для Галичини у польському уряді³⁹. Але поміркована течія правочентристського табору не була організаційно сконсолідована і не мала визначального впливу на політику польського уряду в національному питанні.

На кінець 1919 р. федералісти зміцнили свої позиції, і 29 листопада кабінет І.Падеревського був замінений урядом на чолі з Л.Скульським. Протягом 1919 р. погляди федералістів на проблему Східної Галичини зазнали певних змін. На початку року лідери Польської Соціалістичної партії (ППС) пропонували поділити Східну Галичину вздовж річок Буг і Золота Липа. Львів і Бориславський нафтовий басейн передбачалося залишити в межах польської території⁴⁰. Та вже наприкінці року польський уряд в основу переговорів з Директорією поставив вимогу анексії всієї Східної Галичини. Причинами цього були, по-перше, невдача польської делегації на Паризькій конференції, коли Антанта не підтримала претензії Польщі на східногалицькі землі. Вища Рада у Парижі 21 листопада 1919 р. надала Польщі у Східній Галичині мандат лише на 25 років. Кордон Східної Галичини з Польщею мав проходити біля старого (за часів Австро-Угорщини) західного кордону Східної Галичини з тією різницею, що чотири повіти – Чесанівський, Ярославський, Перемишльський, Ліський – вилучалися з території Східної Галичини. Згідно з другим розділом, у Східній Галичині повинен був діяти власний сейм, який би вирішував окремі питання внутрішнього життя краю. Третій розділ обумовлював представництво галицького населення в польському сеймі. Наступні чотири розділи стосувалися адміністративної організації Східної Галичини. Восьмий розділ регламентував внутрішнє життя краю до виборів польського сейму⁴¹. На вимогу польської сторони 22 грудня 1919 р. Рада голів делегацій ухвалила запропоновану Ж.-Б.Клемансо постанову: “Рішення, прийняте недавно в Парижі, за яким Польща отримує мандат на Східну Галичину на 25 років, повинно бути відкладене і має стати предметом нового розгляду...”⁴².

По-друге, це протиріччя в українському державному таборі. Незважаючи на Акт злуки 1919 р., який залишався здебільшого декларацією намірів, продовжували існувати не тільки окремі уряди, адміністрації, війська, але й протилежні напрями внутрішньої і зовнішньої політики. Зокрема для західноукраїнського проводу ворогом №1 була Польща, для Директорії – Росія. У несприятливих воєнно-політичних умовах українські уряди так і не виробили єдину зовнішньополітичну концепцію. За визнанням ад’ютанта С.Петлюри О.Доценка, головний отаман України ще у квітні 1919 р. “був готовий зректися Галичини на користь поляків, щоб за їх посередництвом Антанта визнала Україну”⁴³. Вже 24 травня 1919 р. під час українсько-польських переговорів була укладена угода за підписами Б.Курдиновського та І.Падеревського, згідно з якою уряд УНР фактично визнав окупацію польською армією західноукраїнських

земель⁴⁴. 19 серпня місія В.Пилипчука підписала з поляками угоду, яка підтвердила анексію Східної Галичини і Західної Волині на користь Польщі.

Українсько-польські переговори продовжилися восени 1919 р., коли до Варшави прибула Надзвичайна дипломатична місія Директорії на чолі з А.Лівицьким. Польська сторона ультимативно вимагала відторгнення Західної України, тому дипломатична місія УНР, усупереч урядовим інструкціям, 2 грудня 1919 р. підписала політичну декларацію, за якою кордон між УНР і Польщею визначався “починаючи від Чорного моря по ріці Дністер і від Дністра між Польщею й Україною по ріці Збруч”⁴⁵. Згідно з такими кордонами Галичина й Західна Волинь залишались у межах польської держави. Ціною цієї поступки було досягнуто “визнання УНР з боку Польської Речі Посполитої”⁴⁶. Разом з тим польський уряд дозволяв транзит через свою територію військових вантажів і українських солдатів⁴⁷. Представники ЗУНР в українській місії на знак протесту вийшли зі складу делегації та заявили, що декларація “не може мати ніяких правних наслідків”⁴⁸. Противниками переговорів Бельведеру з С.Петлюрою виступали представники польської націонал-демократії⁴⁹.

Поразка білогвардійської армії Денікіна спонукала європейські уряди підтримувати Польщу як центр антибільшовицького руху. Також надії щодо польського наступу на більшовицьку Росію висловлював Б.Савінков у листі до Й.Пілсудського⁵⁰.

В умовах ведення громадянської війни та міжнародної ізоляції зовнішньополітична стратегія уряду РСФРР в кінці 1919 р. – на початку 1920 р. полягала в якнайшвидшому підписанні миру з Польщею. Потрібно зауважити, що Східна Галичина виступала основною “козирною картою” в мирних пропозиціях більшовицького уряду. Ще в липні 1919 р. під час таємних радянсько-польських переговорів у Барановичах, Білостоку і Мікашевичах представники РСФРР (уряд УСРР передав їм повноваження на ведення переговорів) запропонували Польщі вигідну лінію кордону, яка фактично буде повторена згодом у Ризькому мирі. Однак у грудні 1919 р. переговори припинилися через протиріччя щодо мирного врегулювання.

У ноті польському урядові від 28 січня 1920 р. Раднарком РСФРР запевнив від себе та від імені українського радянського уряду, що “війська федеративної республіки не будуть здійснювати воєнних дій на захід від лінії, яку вони займають тепер і яка проходить поблизу м. Чуднова, м. Пиляви, м. Дерафні і м. Бара”⁵¹. Подібні пропозиції були і у ноті радянського керівництва України до Бельведеру від 22 лютого 1920 р.⁵² Таким чином, радянське керівництво претендувало на Наддніпрянську Україну, декларуючи свою незацікавленість у східногалицькому питанні.

Однак урядові кола Польщі розцінювали радянські мирні ініціативи як засіб укріплення більшовизму в Росії та Україні. 13 лютого 1920 р. урядова “Rzeczpospolita” відзначала: “Мирні пропозиції більшовиків... є рівночасно дуже зручним політичним тягом, який в кожному випадку мусить скріпити становище уряду Рад”⁵³. Польська преса також звинувачувала уряд РСФРР у невідповідності його заяв реальній політиці радянських урядовців, зокрема у Східній Галичині. Так, 25 лютого 1920 р. “Kurjer Poranny” повідомляв: “Ціла Східна Галичина залита більшовицькими агітаторами. Вони змагають до прилучення Східної Галичини до України, а разом з нею – до большевицької Росії”⁵⁴.

В умовах підготовки Польщі до війни з радянськими республіками експансіоністські настрої в польському політичному середовищі посилювалися. Відсутність відповіді уряду Польщі на мирні пропозиції більшовиків українське прес-бюро у Відні, зокрема, пояснювало тим, що “в польських рішаючих кругах немає одної думки про польську східну граничну межу”⁵⁵.

Однак уряд Польщі не міг не зважати на радянські ноти і на зростаючі антивоєнні настрої всередині країни та в Європі, адже це загрожувало йому політичною ізоляцією. На засіданні Міністерства закордонних справ Польщі 11 лютого 1920 р. обговорювалися перспективи початку мирних переговорів з РСФРР. Під час цих дебатів був вироблений проект умов, в основу якого покладено вимогу виведення радянських військ з території Польської республіки до кордонів, які існували до першого поділу Речі Посполитої 1772 р.⁵⁶ Цей проект ще раз підтвердив наміри польського уряду домогтися від радянської сторони згоди на анексію східногалицьких земель. Польський уряд також порушував питання про незалежне існування

УНР, але в межах кордонів, передбачених політичною декларацією від 2 грудня 1919 р. Аналізуючи політику Варшави в українському питанні, “Nowa Reforma” зазначала, що, з одного боку, польський уряд прагнув загарбати якнайбільшу частину України, а з іншого – бачив Україну як клин між Польщею та Росією⁵⁷.

Про анексіоністські плани Польщі щодо Східної Галичини також свідчать рішення, прийняті на засіданні польського уряду 8 березня 1920 р., згідно з якими як максимальну територіальну вимогу було поставлено кордон 1772 р., мінімальну – кордон по течії Збруча і Стира, або східніше Стира⁵⁸. 12 квітня 1920 р. “Kurjer Lwowski” констатував, що “рішючі політичні польські кола вирішили стояти на мирових переговорах з більшовиками при лінії 1772 р. Польське правительство не піде ні на який компроміс в цій справі”⁵⁹.

На засіданні кабінету міністрів польський прем’єр Л.Скульський заявив, що у випадку досягнення польським урядом на переговорах із радянською Росією згоди на встановлення кордонів Польщі зразка 1772 р. уряд сам вибере форму угоди з місцевим населенням щодо забезпечення його національних і політичних прав. В іншому випадку, зазначав прем’єр, Польща домагатиметься проведення плебісциту на території між лінією безпеки і кордоном 1772 р.⁶⁰ Таким чином, усі заяви польського уряду про сповідування ним принципів самовизначення українського народу насправді носили демагогічний характер, бо таке право не поширювалося на галицьких українців.

Більше того, польський уряд проводив політику асиміляції галицьких українців та поступової ліквідації автономних прав Галичини. Так, 30 січня 1920 р. було скасовано Галицький крайовий сейм і його виконавчий орган – Крайовий виділ, а їх майно перейшло в руки польських органів влади. У березні 1920 р. було заборонено вживати терміни “Галичина”, “українець”, “український”. Їх замінили: “Східна Малопольща”, “русин”, “русинський”. У Східній Галичині польська адміністрація розправлялася з українською інтелігенцією, греко-католицькими священиками, полоненими УГА. У листі головнокомандувача армією УНР М.Омеляновича-Павленка до голови української дипломатичної місії у Варшаві зазначалося, що польські війська вивезли з України майна на “мільярди карбованців, причому цінне майно вивозиться здебільшого без опису і без розписок”⁶¹.

Однак, незважаючи на дискримінаційну політику польської адміністрації на українських землях, уряд УНР продовжував розглядати Польщу як свого потенційного союзника. На українсько-польських переговорах, які продовжилися в березні 1920 р., польська сторона узалежнювала визнання Директорії від прийняття урядом УНР територіальної, військової та економічної угод⁶². Усі спроби українських делегатів домогтися поступок на засіданнях 9, 10 та 13 квітня закінчилися невдачею. Зокрема українські делегати заявляли, що кордони 1772 р., “зачіпляючи найбільш річеві інтереси України і таким чином порушують принцип самовизначення народів, на якому будується сучасне державно-політичне життя і міжнародні відносини”⁶³. Але ультимативна форма польських заяв змушувала делегацію УНР погодитися на їх умови, адже, за словами С.Петлюри, “без цього чи якогось іншого порозуміння з Польщею ми не відновимо нашої державності”⁶⁴.

21 квітня 1920 р. була підписана політична конвенція між урядами Польщі та УНР за підписами Я.Домбського і А.Левицького. Кордон між державами встановлювався по річках Збруч і Горинь, що залишав за Польщею споконвічні українські землі – Східну Галичину, Холмщину, Підляшшя, Полісся, Західну Волинь (територія 160 тис. км² з населенням близько 10 млн осіб).

Слід зазначити, що в польських політичних колах Варшавський договір отримав неоднозначну оцінку. Особливо різко виступили ендеки, вважаючи даний документ черговим дипломатичним ходом, бо “тільки Петлюра з усіх українських сил погодився з так далеко посунутим на схід кордоном Польщі”⁶⁵. В цілому ендеки рішуче засуджували “українську політику” Ю.Піلسудського, яку вважали нереальною і некорисною для міжнародного врегулювання проблеми східного кордону Польщі. Так, в “Kurjer Warszawski” від 13 квітня 1920 р. зазначалося: “Або ми обмежимо наші претензії на землі безумовно польські й ті, що, безумовно, тяжіють до Польщі, і створимо міцний організм, який зосереджуватиме всю енергію всередині країни, або ж, як це було в минулому, ми захочемо розмитися по східних областях,

втрачаючи кращі сили на екстенсивну політику, збільшуючи кількість своїх ворогів, відривати свій погляд від західного кордону, який знаходиться під постійною загрозою, і звертати свою увагу на національні й державні загадки на сході”⁶⁶.

Іншу позицію відстоювали представники ППС і військові. Проурядова преса розцінила Варшавський договір як “акт польського розуміння становища”, що відповідав польським історичним традиціям, а також гарантував безпеку Польщі зі сходу⁶⁷. Газета “Dziennik Ludowy”, своєю чергою, підкреслювала, що Варшавський договір утворив підґрунтя для польської незалежності⁶⁸.

Як бачимо, розбіжності польських політичних сил щодо оцінок Варшавської угоди виникали навколо взаємовідносин з урядом УНР, тоді як у східногалицькому питанні федералісти та інкорпораціоністи одноставно відстоювали “історичні права” Польщі на західно-українські землі. Польський уряд, крім того, обґрунтовував необхідність використання Варшавської угоди в переговорах з більшовиками, адже “Москва, бажаючи миру, віддасть Польщі більшу частину території на північ і в центрі, на яку вона претендує, але від України з її земельними багатствами й мінералами не може зректися жоден політичний діяч, хай би то був Ленін, чи Керенський, чи Денікін”⁶⁹.

Таким чином, завдяки Варшавському договору польський уряд домігся офіційної відмови уряду УНР від території Східної Галичини, що дозволило йому використовувати цей факт на загальноєвропейських конференціях, послабити міжнародний авторитет ЗУНР, здобути в особі армії УНР союзника у війні з радянськими республіками, а також посилити свої військові та економічні впливи на Україні.

Важливою складовою Варшавського договору була військова конвенція, згідно з якою українські війська підпорядковувалися польському командуванню, а витрати на його утримання, а також польських військових частин, покладалися на український уряд. З лютого до квітня 1920 р. на польській території було сформовано українські дивізії: другу стрілецьку (4 тис.) і шосту стрілецьку (трохи більше 2 тис.) з колишніх полонених солдатів⁷⁰.

Польсько-українському наступу передував перехід на бік польсько-української армії 23 квітня 1920 р. двох галицьких бригад⁷¹. Ще 25 грудня 1919 р. представники Галицької армії підписали у Вінниці протокол про утворення спільного фронту з радянською армією проти Денікіна і Польщі. Таким чином командування розраховувало зберегти Галицьку армію для подальшої боротьби за державність⁷². 27 лютого УГА була перейменована в Червону Українську Галицьку Армію (ЧУГА). При цьому галицькі стрільці вимагали не використовувати їх “проти військ УНР і повстанців”⁷³. Але командування Червоної армії розпочало реорганізацію галицьких бригад на радянський зразок. Нехтування національними традиціями, скасування символіки, свавілля органів ЧК на Україні, масові арешти викликали опір серед стрілецьтва.

Перехід двох галицьких бригад на бік польсько-української армії відкрив більшовицький фронт у районі Летичева, Бара і Вінниці⁷⁴. Однак сподівання галичан на визволення Східної Галичини, як наслідок цього наступу, не виправдалися. Більше того, у надісланій С.Петлюрою до Варшави телеграмі зазначалося: “Повідомляється, що головний отаман не бажає мати в своїй армії галицьких старшин з огляду пануючого серед них більшовицького духу. Просить забрати їх до табору полонених”⁷⁵. Отже, галицькі старшини, яких С.Петлюра закликав взяти участь у поході на Київ, ним-таки були відправлені в польські табори. У секретному інформаційному зверненні II відділу Генерального штабу польської армії від 1 травня 1920 р. повідомлялося: “Три бригади галичан, які перейшли на нашу сторону, були нами роззброєні та інтерновані в таборах для військовополонених”⁷⁶.

На світанку 25 квітня 1920 р. польсько-українські війська розпочали наступ на широкому фронті в напрямку на Київ. За словами С.Томашівського, розпочалася боротьба ідей “історичної Польщі” та “нової Росії”⁷⁷.

Вже 7 травня польські війська ввійшли до Києва. Перші успіхи т. зв. “Київської виправи” зміцнили впевненість польських політичних кіл щодо перспектив зручного для Польщі розв’язання проблеми східних кордонів. Так, дипломатичне представництво Польщі в Парижі у звіті Міністерству закордонних справ зазначало, що лінія кордону, зайнята польською армією, “дає максимум гарантії сталості і безпеки”⁷⁸. Більше того, 4 травня 1920 р. на засіданні

сейму маршалок Д.Тремпушинський заявив: “Ми вимагаємо кордонів, у яких проживає польське населення. Ми не маємо права залишати наших співродичів у пануванні радянського уряду”⁷⁹.

Разом з тим Бельведер не був зацікавлений у створенні сильної української держави, яка б згодом проводила політику на об’єднання всіх українських земель. У статті, опублікованій у “Gazetce Warszawskiej”, С.Грабський відзначав, що польській державі вигідніше вести переговори з Росією, аніж із новоутвореною Україною, оскільки російський уряд погоджувався на лінію кордону по ріці Збруч, а самостійна Україна, покликаючись на засаду самовизначення націй, претендуватиме на Східну Галичину⁸⁰.

Польські політичні кола влаштувало закріплення за Україною ролі держави-буфера, яка б, з одного боку, відгороджувала Польщу від безпосереднього сусідства з більшовицькою Росією, а з іншого, – була б об’єктом її колонізаторської політики, зокрема в господарчій сфері. Так І.Дашинський відзначав: “Україна має великі економічні ресурси, якими ми можемо вигідно скористатися”⁸¹. Незважаючи на те, що ще 26 квітня Ю.Пілсудський запевнював українське населення, що польські війська виступають як союзники у боротьбі проти більшовиків⁸², на захопленій польськими військами території України впроваджувався військовий стан, чинилися розправи над місцевим населенням. Звичайним явищем були грабінництво, мародерство, єврейські погроми⁸³. Українське прес-бюро у Відні повідомляло, що “польські війська, які зібрані в Галичині для боротьби з совітською Росією, улаштовують криваві погроми, грабують українське і жидівське населення. По українських селах поляки оточують церкви. Населення гониться на примусові роботи”⁸⁴. Разом з армією в Україну поверталися польські поміщики, до рук яких перейшли їх колишні маєтки. Тому широкого антибільшовицького руху в Україні не було⁸⁵.

Успіхи стрімкого військового наступу дозволяли польському урядові ігнорувати радянські ноти та меморандуми, хоча й у зверненні Всеросійського Центрального Виконавчого Комітету до робітників, селян і солдатів Польщі від 7 травня 1920 р. вказувалося, що уряд РСФРР готовий погодитися на передачу Польщі “значних територій, навіть не населених у більшості поляками”⁸⁶. На засіданні Міністерства закордонних справ С.Грабський зазначав: “Польща не відповідає на мирні пропозиції (більшовиків. – Т.Г.-Д.), оскільки війна з польського боку не є загарбницькою, а проводиться в обороні власних інтересів польського народу”⁸⁷. Однак в основі зовнішньополітичної концепції польського уряду все ж було намагання відновити кордони Речі Посполитої до першого поділу 1772 р., і саме в цьому полягало одне із політичних завдань т. зв. “Київської виправи”. Тому на XVII з’їзді ППС у травні 1920 р. Перл, аналізуючи позицію польських владних кіл щодо можливих переговорів з радянською Росією, зазначав: “Наш уряд не хоче миру”⁸⁸.

Однак успішний наступ польських військ невдовзі був перерваний, а вже 5 червня 1920 р. головні сили I кінної армії (4-та, 11-та, 14-та радянські дивізії) прорвали фронт і вийшли в тил III польської армії, що перебувала в Києві. На 15 червня 1920 р. польське військо фактично було відкинуте на рубежі, з яких 25 квітня 1920 р. починався похід.

У новій воєнно-політичній ситуації урядові кола РСФРР поновили заходи щодо реалізації ідеї світової соціалістичної революції. Під впливом успіхів Червоної армії радянське керівництво розглядало не тільки питання про створення Галицького революційного комітету, але й уряду радянської Польщі. Командувач Західним фронтом М.Тухачевський у наказі від 2 липня 1920 р. підкреслював, що “на заході вирішуються долі світової революції, шлях до якої лежить через труп білої Польщі”⁸⁹. Л.Троцький у спогадах стверджував, що В.Ленін домагався від Червоної армії “вступити у Варшаву і допомогти польським робітничим масам скинути уряд Пілсудського й захопити владу”⁹⁰. Про це йшлося і у виступі В.Леніна 12 червня 1920 р. на 2-й Всеросійській нараді відповідальних організаторів роботи на селі: “Ми теж будемо говорити про мир, але не з вами, польські поміщики і польські буржуа, а з польськими робітниками і селянами, і побачимо, що з цих розмов вийде”⁹¹. На цьому шляху здійснювалися практичні заходи: з числа комуністів-поляків владні кола РСФРР планували створити радянський уряд Польщі.

У зв'язку із загрозою втрати державності 1 липня 1920 р. у Варшаві утворилася Рада оборони Польщі, яка повинна була стати центром консолідації всіх політичних сил в обороні держави. Її створення також свідчило про послаблення позицій Ю.Пілсудського, на якого ліг тягар відповідальності за поразку “київського походу”. Були вжиті заходи для організації відсічі радянській армії, проведено мобілізацію і запис добровольців, збір пожертвувань на зміцнення оборони польської держави. Воєнна небезпека консолідувала політичні партії та більшість населення Польщі. На засіданнях Ради оборони Польщі обговорювалося питання про закінчення війни з радянською Росією і початок переговорів з більшовиками⁹².

6 липня 1920 р. Міністерство закордонних справ Польщі за дорученням Ради оборони направило конференції у Спа ноту. У цьому документі містилося прохання до держав Антанти, аби вони звернулися до радянського керівництва Росії з пропозицією укласти перемир'я між Польщею і РСФРР⁹³. Водночас польський уряд прагнув уникнути посередництва Антанти власне на мирних переговорах, оскільки позиція урядів західних держав у східногалицькому питанні не сприяла анексії Східної Галичини. Саме з цієї причини міністр закордонних справ Є.Сапега в телеграмі польському представнику в Спа С.Патеку зазначав: “Посередництво союзників чи одного з них при укладенні миру з більшовиками не бажане, оскільки воно призвело б до шкідливого втручання в питання про умови”⁹⁴.

11 липня 1920 р. на адресу уряду РСФРР була направлена нота міністра закордонних справ Великобританії лорда Керзона, в якій пропонувалось укласти перемир'я по лінії “Гродно – Валівка – Немирів – Брест-Литовськ – Дорогуськ – Устілуг, східніше Грубешова, через Крилів і далі західніше Рави-Руської, східніше Перемишля до Карпат і північніше Гродно... і потім на Двінськ”⁹⁵. Ця лінія східного кордону Польщі відповідала ухвалі Найвищої Ради від 8 грудня 1919 р.; згодом вона отримала назву “лінія Керзона”. Однак радянське керівництво, погодившись розпочати переговори про перемир'я безпосередньо з Польщею, заявило: “Радянський уряд виявляє разом з тим готовність погодитися на більш вигідний для польського народу територіальний кордон, аніж той, який намітила Найвища Рада у грудні минулого року”⁹⁶.

Радянський наступ влітку 1920 р. спричинив внутрішньополітичну кризу у Польщі. 24 липня був сформований новий польський уряд В.Вітоса – І.Дашинського. Загроза втрати лише нещодавно відновленої державності спонукала польське керівництво наполягати на якнайшвидшому початку переговорів із більшовицьким урядом Росії. 22 липня 1920 р. міністр закордонних справ Польщі Є.Сапега у відповідь на пропозиції Москви телеграфував Г.Чичеріну: “Намагаючись припинити кровопролиття і відновити мир, польський уряд пропонує радянському уряду негайне перемир'я й відкриття мирних переговорів”⁹⁷. Цього ж дня шеф польського генерального штабу генерал Т.Розвадовський надіслав радіограму головному командуванню Червоної армії, в якій пропонував припинити воєнні дії та скерувати військових представників на переговори про перемир'я⁹⁸.

Уряд РСФРР погодився укласти перемир'я. 22 липня 1920 р. В.Ленін Г.Чичеріну. Наступного дня НКЗС Росії направив ноту до польського уряду, в якій пропонував “негайно розпочати переговори з метою заключення перемир'я і підготовки майбутнього миру між обома країнами”⁹⁹. І вже 24 липня командувач Західним фронтом М.Тухачевський повідомив уряд Польщі про згоду радянського керівництва на зустріч делегацій обох сторін у запропонований польським командуванням термін – 30 липня. Після цієї зустрічі делегати мали переїхати у Барановичі для початку переговорів¹⁰⁰.

Як радянський уряд Росії, так і польське керівництво переслідували свої плани щодо укладення перемир'я. Так, нарком закордонних справ РСФРР Г.Чичерін у листі В.Леніну пропонував укласти перемир'я з Польщею без визначення його терміну: “Досягнувши нової лінії, відразу поставимо Польщі свої умови, якщо не підкоряться, відновимо наступ з нової лінії”¹⁰¹. У розвиток цієї позиції 23 липня 1920 р. М.Тухачевський і О.Єгоров одержали від Л.Троцького директиву якомога швидше наступати одночасно на Варшаву і Львів¹⁰². Не були миролюбними й настрої польського уряду. В заяві І.Дашинського зазначалося, що Польща хоче “скористатися перемир'ям для перепочинку, щоб дати змогу своїм арміям оговтатися й перейти в новий наступ”¹⁰³. Тобто обидві сторони реально розглядали можливість продовження активних воєнних дій.

Та все ж загалом через несприятливі воєнно-політичні умови кількість прихильників мирного врегулювання радянсько-польського конфлікту в Польщі зростала. До того ж, як уже зазначалося, саме з початком мирних переговорів польський уряд пов'язував надії на анексію західноукраїнських і західнобілоруських земель. Підстави для подібних сподівань давали неодноразові заяви радянського керівництва про встановлення вигідних для Польщі кордонів. Невипадково на VIII засіданні Ради оборони 20 липня 1920 р. відзначалося, що уряд РСФРР може гарантувати Польщі “кращі кордони, аніж це хоче зробити англійський уряд”¹⁰⁴.

Своєю чергою, країни Антанти категорично виступали проти розгляду східногалицького питання на радянсько-польських переговорах, оскільки однозначно вважали, що його розв'язання належить до компетенції Лондонської конференції. Зокрема французький уряд заявив, що “справи Східної Галичини не повинні бути предметом переговорів у Мінську”¹⁰⁵.

Одночасно з мирними переговорами з радянською Росією уряд Польщі продовжував представляти себе перед світовою громадськістю захисником українських інтересів. Уже напередодні Мінської конференції І.Дашинський в інтерв'ю французькій пресі заявив: “Не може бути й мови про віддання Росії Східної Галичини, яка їй ніколи не належала. Східні кордони Польщі не можуть бути встановлені без порозуміння з самостійною Україною, яка евентуально могла б включати східну частину Галичини і Лодомерії – колишньої Австрійської провінції”¹⁰⁶. Такі заяви політичних лідерів Польщі були демагогічними. На практиці польське адміністрування на території Східної Галичини мало окупаційний характер. У доповідній записці Раднаркому УСРР становище у Східній Галичині після відступу польської армії змальовувалося так: “Цілком зруйновані залізниці, зірвані мости, увезені або спалені всі вагони і паротяги, зруйновані фабрики і заводи, вивезені всі машини, повна відсутність сировини... зруйноване сільське господарство: як панські маєтки... так і дрібні селянські господарства... Цілі містечка, десятки сіл цілком спалені, величезна кількість землі в цьому році зовсім не оброблена. Вся Галичина є кладовище, на котрому кишить бідний, голодний люд”¹⁰⁷.

Не викликає сумніву те, що заяви радянського уряду щодо можливої лінії кордону Польщі, яка сягатиме східніше “лінії Керзона”, були прихильно зустрінуті в польських політичних колах. 27 липня польський представник у Лондоні в розмові зі співробітником Міністерства закордонних справ Англії Тиррелом відзначив: “Для Леніна і його партії територіальні кордони не грають ролі. Їх цікавить винятково здійснення світової революції... Припускаємо, що Польщу не очікують труднощі в отриманні від Рад вигідних для себе територіальних умов”¹⁰⁸. Це дозволило Є.Сапезі 29 липня 1920 р. на засіданні Ради Міністрів Польщі заявити, що “можна було б укласти мир без втручання союзних держав, оскільки більшовики запропонували вигідні умови”¹⁰⁹. Як підставу для обговорення з радянськими представниками уряд Польщі запропонував кордон від Гродно до Брест-Литовського, а далі по ріці Збруч, за мінімальну територіальну вимогу була прийнята лінія фронту на час підписання перемир'я¹¹⁰. Польський уряд також сформулював три умови, у випадку недотримання яких переговори з радянською делегацією могли бути перервані: 1) якщо лінія перемир'я буде гірша, ніж існуюча лінія фронту; 2) якщо радянська сторона вимагатиме від Польщі роззброєння в будь-якому обсязі чи формі; 3) якщо радянська делегація спробує втручатися у внутрішні справи Польщі¹¹¹.

Своєю чергою, радянський уряд Росії прагнув скористатися воєнними перевагами на радянсько-польському фронті для підписання якомога вигіднішого для себе миру. В інструкції радянським делегатам Г.Чичерін підкреслював: “Швидке укладення миру дуже бажане, і якщо ви можете форсувати хід переговорів, зробіть це, тільки аби воно не коштувало нам серйозних непотрібних поступок”¹¹².

30 липня 1920 р. польські делегати прибули у місто Кобрин, звідки в супроводі члена Реввійськради Західного фронту направились у Барановичі. Та вже під час першої зустрічі сторін 1 серпня 1920 р. з'ясувалося, що польська делегація уповноважена лише на попередній обмін думками і її мандати підписані Головним командуванням, а не урядом¹¹³. Радянські представники запропонували польським делегатам отримати додаткові повноваження по телефону. У відповідь польський уряд закликав делегацію негайно повернутися до Варшави для вирішення питання про розширення її повноважень. Попри свою короткочасність, зустріч

польських і радянських представників у Барановичах усе ж стала першим важливим кроком до налагодження безпосередніх відносин між Польщею і РСФРР.

В руслі ідеї світової пролетарської революції радянські державні діячі закликали “багнетами помацати, чи не дозріла соціальна революція пролетаріату в Польщі”¹¹⁴. На захопленій Червоною армією території 30 липня 1920 р. був створений “Тимчасовий Робітничо-Селянський уряд Польської Радянської Республіки” – Польревком, до складу якого входили відомі польські комуністи, прихильники радянської Росії і РКП(б): Ю.Мархлевський, Ф.Дзержинський, Ф.Кон, Є.Прухняк, Ю.Уншлихт¹¹⁵. Створення Польревкому і проголошення ним Польщі радянською республікою розглядалося як один із етапів втілення в життя ідеї перманентної революції. Але Польревком не підтримали навіть ті поляки, що опинились на зайнятій радянською армією території. “Серйозно сподіватися на вибух польської революції можна було тільки в політичних канцеляріях, та й то на достатній віддалі від фронту”¹¹⁶, – стверджував командувач Західним фронтом М.Тухачевський. Для польського народу радянські війська виступали загарбниками, тому надії Л.Троцького на те, щоб “промацати за ребра білу Польщу, промацати так міцно, щоб з цього могла би вийти Радянська Польща”¹¹⁷, провалилися.

Просування радянських військ на Південно-Західному й Західному фронтах викликало занепокоєння серед правлячих кіл країн Антанти, які посилили тиск на більшовицький уряд Росії. 3 серпня 1920 р. Дж.Керзон у ноті уряду РСФРР погрожував відкритим втручанням Великобританії у війну на боці Польщі, якщо Червона армія продовжуватиме наступ на етнічні польські терени¹¹⁸.

5 серпня 1920 р. радянська делегація в Лондоні звернулася з нотою до прем’єр-міністра Великобританії Д.Ллойд-Джорджа, в якій декларувала готовність уряду РСФРР вести безпосередні мирні переговори з Польщею. Радянський уряд, зазначалось у цій ноті, “готовий дати Польській державі кордони більш вигідні, аніж ті, які накреслила Найвища Рада і які згадуються у британській ноті від 20 липня”¹¹⁹.

6 серпня 1920 р. у новій ноті урядові РСФРР Д.Ллойд-Джордж вимагав припинення з 10 серпня воєнних дій на десять днів і оголошення перемир’я на всьому фронті¹²⁰. 6 і 7 серпня 1920 р. радянський уряд Росії надіслав у Варшаву телеграми з пропозиціями розпочати переговори¹²¹.

7 серпня 1920 р. в Москві отримали радіограму від міністра закордонних справ Польщі Є.Сапеги, в якій польський уряд висловив готовність “прийняти пропозицію Рад про відправлення представників у Мінськ для ведення одночасно переговорів про попередні умови миру і перемир’я”¹²². Міністр закордонних справ РСФРР Г.Чичерін негайно відповів, що радянський уряд скерує своїх делегатів у Мінськ 11 серпня. Радянське керівництво також заявило, що у випадку згоди уряду Польщі на умови перемир’я, воно готове відвести радянські війська на 50 км від східного кордону Польщі та скоротити їх чисельність на цій ділянці фронту, однак лише тоді, коли Антанта зобов’язеться не виступати проти РСФРР, а врангелівські війська будуть відведені з Криму¹²³.

Воєнно-політична ситуація напередодні переговорів у Мінську була не вигідною для Польщі. Радянські війська підійшли до приміської фортеці Модлин у кількох кілометрах від Варшави. У зв’язку з цим польський уряд побоювався, що мирні переговори приведуть до встановлення не вигідного для Польщі кордону. Тому в інструкцію польській делегації було включене застереження не порушувати питання про кордони Польщі з радянськими республіками. Якщо б радянські представники вимагали негайного укладення миру, Рада оборони зобов’язувала польську делегацію повернутися до Варшави, щоб “повідомити про це уряд”¹²⁴.

14 серпня 1920 р., тобто напередодні Мінської конференції, поляки розпочали контрнаступ своїх військ. 5-та польська армія перейшла в наступ на стику 15-ї і 3-ї радянських армій, та невдовзі змусила їх відступити. Її дії підтримали 1-ша польська армія та ударна група Ю.Пілсудського. На 19 серпня польські війська вийшли в тил радянської армії. 26 серпня Червона армія зупинилася на лінії Гродно – Волковиськ – Кобрин – Володимир-Волинський. Істотним був внесок до цього успіху, названого згодом “чудом на Віслі”, українських з’єднань під командуванням Безручка¹²⁵. На жаль, у польській історіографії цей факт переважно замовчується. Таким чином, розрахунок радянського керівництва надати війні класовий ха-

раakter провалився, а національний патріотизм, що охопив широкі верстви польського суспільства, завдав істотного удару по теорії світової пролетарської революції.

У такій воєнно-політичній обстановці 17 серпня 1920 р. в Мінську розпочалися радянсько-польські переговори¹²⁶.

Таким чином, тогочасний уряд відновленої Польщі ігнорував право галицьких українців на самовизначення й однозначно домагався включення Східної Галичини до складу Другої Речі Посполитої. До середини 1920 р. польський уряд намагався актуалізувати проблему Східної Галичини на міжнародних форумах, аби прискорити анексію цього краю. Однак відступ польської армії влітку 1920 р. похитнув позиції Польщі на міжнародній арені. Свідченням цього стала, зокрема, згода польської делегації на конференції у Спа взяти участь у Лондонській конференції, на якій передбачалося врегулювати державно-правовий статус Східної Галичини за участі галицьких представників. Це спонукало польський уряд шукати інші шляхи, які б забезпечили позитивне для Польщі вирішення східногалицького питання. Як одну з таких реалістичних і привабливих можливостей він розглядав переговори з радянською Росією.

¹ Кедрин І. Що сталося в світі протягом десяти літ (10-літній огляд міжнародних подій) / І. Кедрин // Календар т-ва “Просвіта”, 1931. – Львів, 1930. – С. 174–238; Лозинський М. Галичина в рр. 1918–1920. Вид. 2 / М. Лозинський. – Нью-Йорк : Червона Калина, 1970; Шелухин С. Варшавський договір між поляками й Петлюрою 21 квітня 1920 року / С. Шелухин. – Прага : Нова Україна, 1926.

² Карпенко О. Ю. Імперіалістична інтервенція на Україні 1918–1920 / О. Ю. Карпенко. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1964; Карпенко О. Ю. Повалення Східної Галичини буржуазно-поміщицькою Польщею / О. Ю. Карпенко // Торжество історичної справедливості. – Львів, 1968. – С. 397–409; Симоненко Р. Г. Провал політики міжнародного імперіалізму на Україні (2-га половина 1919 – березень 1921) / Р. Г. Симоненко. – К. : Наукова думка, 1965; Ольшанський П. Н. Рижський мир. С історії боротьби советського правительства за установление мирных отношений с Польшей (кон. 1918 – март 1921) / П. Н. Ольшанський. – М. : Наука, 1969.

³ Шанковський Л. 1920-й рік : до зовнішньополітичної і мілітарної ситуації УНР в останньому році боротьби Української регулярної армії (1.ІІ.1919 – 30.ІІ.1920) / Л. Шанковський // Альманах-календар “Провидіння”. – Філадельфія, 1970. – С. 67–94; Трембіцький В. Міжнародний статус Української Народної Республіки (1917–1924) / В. Трембіцький // Альманах Українського народного союзу на рік 1986. – Джерсі-Сіті ; Нью-Йорк, 1986. – С. 156–173; Михайлюк Б. Варшавський договір : в світлі націоналістичної критики / Б. Михайлюк. – Вінніпег : Накладом авт., 1950; Ріпецький С. Українсько-польський процес, 1918–1923 : перед світовим трибуналом / С. Ріпецький ; Укр. публіц.-наук. ін-т. – Чикаго ; Нью-Йорк, 1963.

⁴ Красівський О. Проблема Східної Галичини на Паризькій мирній конференції 1919–1920 рр. в контексті польської зовнішньої політики / О. Красівський // Наук. зап. Сер.: “Політологія і етнологія” / Ін-т нац. відносин і політології. – К., 1997. – Вип. 2. – С. 50–56; Литвин М. Регіональний сепаратизм чи етнополітичне самовираження? (Здобутки і прорахунки польської історіографії ЗУНР) // Галичина. Науковий і культурно-правовий часопис. – 2001. – № 5–6. – С. 202–210; Литвин В. М. Тисяча років сусідства і взаємодії / В. М. Литвин ; Ін-т історії України НАН України. – К., 2002; Кондратюк В. О. Україна в історії міжнародних відносин / В. О. Кондратюк, І. М. Верхоляк, О. В. Омельченко. – Львів : Світ, 1995; Гетьманчук М. П. Між Москвою та Варшавою : українське питання у радянсько-польських відносинах міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.) / М. П. Гетьманчук ; М-во освіти і науки України, Нац. ун-т “Львівська політехніка”. – Львів : Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2008; Павлюк О. Дипломатія незалежних українських урядів (1917–1920) // Історія України / О. Павлюк. – 2002. – № 21/24. – С. 1–48.

⁵ Гудь Б. Нелегка дорога до порозуміння : до питання генези українсько-польського співробітництва 1917–1921 рр. / Б. Гудь, В. Голубко. – Львів : Укр. технології, 1997; Зарецька Т. Юзеф Пілсудський і Україна / Т. Зарецька ; Ін-т історії України НАН України. – К., 2007; Калакура О. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті : монографія / О. Калакура ; НАН України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. – К. : Знання України, 2007; Дерев’яно І. П. Українсько-польські відносини 1918–1921 рр. : політичний аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : 07.00.02 / І. П. Дерев’яно ; НАН України, Ін-т історії України. – К., 2004; Ганус С. О. Польсько-український кордон і “Лінія Керзона” як фактор міжнародних відносин у 1918–1921 рр. / С. О. Ганус // Україна на міжнародній арені у ХХ столітті : наук.-метод. зб. матеріалів конф. на допомогу учням шкіл і студ., Ужгород, 13 трав. 1999 р. – Ужгород, 2000. – С. 40–51; Дацків І. Варшавська угода 1920 р. / І. Дацків // Наук. зошити іст. ф-ту Львів. ун-ту : зб. наук. пр. – 2009. –

- Вип. 10. – С. 65–72; Зарецька Т. І. Відносини Директорії Української Народної Республіки з Польською Республікою (1919–1920 рр.) / Т. І. Зарецька // Міжнародні зв'язки України : наукові пошуки і знахідки : міжвід. зб. наук. пр. / НАН України, Ін-т історії України. – К., 2002. – Вип. 11. – С. 76–92; Калакура О. Польсько-українське порозуміння на тлі небезпеки більшовизму (1919–1921 рр.) / О. Калакура // Україна дипломатична : наук. щорічник. – К., 2006. – Вип. 7. – С. 443–462; Кобринська С. Б. Становлення і розвиток міждержавних стосунків між Українською Народною Республікою та Польщею (1918–1920 рр.) / С. Б. Кобринська // Науковий вісник. Сер.: Правознавство / Чернів. ун-т. – 1996. – Вип. 1. – С. 36–47; Литвин С. Симон Петлюра і проблема Варшавського договору в українській та польській історіографії / С. Литвин // Четвертий Міжнародний конгрес українців, Одеса, 26–29 серп. 1999 р. : доп. та повідомл. Серія: Історія. – Одеса ; К. ; Львів, 1999. – Ч. 2 : ХХ століття. – С. 74–84; Михайлова О. Україна у східній політиці Ю. Пілсудського (кінець 1918 р. – квітень 1920 р.) / О. Михайлова // Проблеми вивчення історії української революції 1917–1921 рр. – К., 2002. – С. 231–254; Срібняк І. Симон Петлюра на чолі держави та війська (до питання про польсько-українські взаємини 1919–1920 років / І. Срібняк // Михальчук В. Українська бібліотека ім. Симона Петлюри в Парижі : заснування, розвиток, діяльність (1926–1998). – К., 1999. – С. 607–609; Терещенко Ю. Варшавський договір 1920 року і його оцінка українською дипломатією / Ю. Терещенко // Симон Петлюра у контексті українських національно-визвольних змагань : зб. наук. пр. – Фастів, 1999. – С. 130–139.
- ⁶ Красівський О. Концепції польського політикуму щодо українського питання (початок 20-х років ХХ ст.) / О. Красівський // Галичина. Науковий і культурно-просвітній часопис. – 2001. – № 5–6. – С. 284–290.
- ⁷ Piłsudski J. Rok 1920 / J. Piłsudski, Pochod za Wisle / Michail Tuchaczewski. – Łódź : Wyd. Łódzkie, 1989. – 237 s.
- ⁸ Dąbski J. Pokój Ryski. Wspomnienia, pertraktacje, tajne układy z Joffem, listy / J. Dąbski. – Warszawa, 1931. – 225 s.
- ⁹ Kutrzeba S. Wyprawa kijowska 1920 roku / S. Kutrzeba. – Warszawa, 1937. – 360 s.
- ¹⁰ Wasilewski L. Kwestia ukraińska jako zagadnienie międzynarodowe / L. Wasilewski. – Warszawa, 1934. – 146 s.
- ¹¹ Witos W. Moje wspomnienie / W. Witos. – Paryż : In-t Literacki, 1964. – Т. 2. – 439 s.
- ¹² Kumaniecki J. Dwa oblicza dyplomacji radzieckiej. Rokowania w Mińsku i Rydze / J. Kumaniecki // Wojna polsko-sowiecka 1920 roku. Przebieg walk i tło międzynarodowe. – Warszawa, 1991. – С. 158–165.
- ¹³ Lewandowski W. W kręgu problematyki stosunków polsko-radzieckich. Studia i materiały / W. Lewandowski. – Warszawa : Książka i Wiedza, 1970. – Т. 6. – S. 183–195.
- ¹⁴ Agnenkie A. Od “Rzadow ludowych” do przewrotu majowego / A. Agnenkie. – Warszawa, 1971. – 359 s.
- ¹⁵ Ajnenkiel A. Parlamentaryzm II Rzeczypospolitej / A. Ajnenkiel. – Warszawa, 1970. – 412 s.
- ¹⁶ Landau Z. Druga Rzeczpospolita / Z. Landau, I. Tomaszewski. – Warszawa : Książka i Wiedza, 1977. – 427 s.
- ¹⁷ Haleski I. Historia Posłki / I. Haleski. – Lublin ; London: Veritas, 1992. – 316 s.
- ¹⁸ Jurkiewicz J. Niektóre problemy stosunków polsko-radzieckich w okresie międzywojennym 1918–1939 / J. Jurkiewicz // Z dziejów stosunków polsko-radzieckich. Studia i materiały. – Warszawa, 1966. – Т. 2.
- ¹⁹ Dąbkowski T. Ukraiński ruch w Galicji Wschodniej 1912–1923 / T. Dąbkowski, S. Kutrzeba. – Warszawa, 1985.
- ²⁰ Jądrzejewicz W. Józef Piłsudski 1867–1935 / W. Jądrzejewicz. – London, 1985.
- ²¹ Łukomski G. Walka Rzeczypospolitej o kresy północno-wschodnie 1918–1920: polityka i działania militarne / G. Łukomski. – Poznań : WN, 1994. – 182 s.
- ²² Chojnowski A. Ukraina / A. Chojnowski. – Warszawa : Wydawnictwo Trio, 1997. – 234 s.
- ²³ Czubiński A. Walka o granice wschodnie Polski w latach 1918–1921 / A. Czubiński. – Opole, 1993. – 314 s.
- ²⁴ Mrocza L. Spor o Galicję Wschodnią (1914–1923) / L. Mrocza. – Kraków, 1998. – 220 s.
- ²⁵ Olszański T. A. Historia Ukrainy XX w. / T. A. Olszański. – Warszawa, 1994.
- ²⁶ Михутина И. В. Польско-советская война 1919 – 1920 гг. / Михутина И. В. – М., 1994.
- ²⁷ Сергомасов М. Политические аспекты советско-польской войны 1920 года : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. ист. наук : спец. 07.00.02 – Отечественная история / М. Сергомасов ; Моск. пед. гос. ун-т. – М., 1997.
- ²⁸ Центральний державний архів вищих органів влади України (ЦДАВО України), ф. 3696 Міністерство іноземних справ Української Народної Республіки, оп. 2, спр. 580, арк. 30.
- ²⁹ Карпенко О. Ю. Повалення Східної Галичини буржуазно-поміщицькою Польщею / О. Ю. Карпенко // Торжество історичної справедливості. – Львів, 1968. – С. 397–409.
- ³⁰ Gazeta Warszawska. – 1920. – 11 marca.
- ³¹ ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 1, спр. 144, арк. 135.

- ³² Gazeta Warszawska. – 1919. – 4 kwiet.
- ³³ ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 1, спр. 142, арк. 50.
- ³⁴ Там само.
- ³⁵ Archiwum Akt Nowych (AAN). Ambasada RP w Londynie, sygn. 51, k. 16.
- ³⁶ Красівський О. Концепції польського політикуму щодо українського питання (початок 20-х років ХХ ст.) / О. Красівський // Галичина. Науковий і культурно-просвітній часопис. – 2001. – № 5–6. – С. 289.
- ³⁷ Piast. – 1920. – 15 sierp.
- ³⁸ Красівський О. Концепції польського політикуму щодо українського питання (початок 20-х років ХХ ст.) / О. Красівський // Галичина. Науковий і культурно-просвітній часопис. – 2001. – № 5–6. – С. 289.
- ³⁹ Геник М. Українське питання в політичних концепціях польських правоцентристських партій (1918–1920) / М. Геник // Галичина. Науковий і культурно-освітній часопис. – 1997. – № 2. – С. 42.
- ⁴⁰ Красівський О. Концепції польського політикуму щодо українського питання (початок 20-х років ХХ ст.) / О. Красівський // Галичина. Науковий і культурно-просвітній часопис. – 2001. – № 5–6. – С. 286.
- ⁴¹ Карпенко О. Ю. Імперіалістична інтервенція на Україні 1918–1920 / О. Ю. Карпенко. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1964. – С. 189.
- ⁴² AAN. – Ambasada RP w Paryżu, sygn. 151, k. 70–71.
- ⁴³ Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття / І. Нагаєвський. – К. : Український письменник, 1994. – С. 307.
- ⁴⁴ Там само. – С. 308.
- ⁴⁵ ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 1, спр. 30, арк. 38–41.
- ⁴⁶ Там само.
- ⁴⁷ Мусял Б. Політика Польщі щодо України в 1918–1922 рр. / Б. Мусял // Україна між самовизначенням та окупацією: 1918–1922 роки / В. Дорнік, Г. Касьянов, П. Ліб та ін. – К. : Ніка-Центр, 2015. – С. 424.
- ⁴⁸ Центральний державний історичний архів України в м. Львові (ЦДАІЛ), ф. 581 Колекція документів про діяльність урядів і армій Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки (1914–1939 рр.), оп. 1, спр. 13, арк. 49–50.
- ⁴⁹ Nowak A. Polska i trzy Rosje. Studium polityki wschodniej Józefa Piłsudskiego (do kwietnia 1920 roku) / A. Nowak. – Kraków, 2001. – S. 559–583.
- ⁵⁰ Там само. – S. 458–501.
- ⁵¹ Документы и материалы по истории советско-польских отношений / отв. ред.: И. Хренов, Т. Цесляк. – М. : Наука, 1964. – Т. 2. – С. 508–509.
- ⁵² Там же. – С. 543.
- ⁵³ ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 1, спр. 142, арк. 55.
- ⁵⁴ Там само, арк. 76.
- ⁵⁵ Там само, арк. 50.
- ⁵⁶ Документы и материалы по истории советско-польских отношений / отв. ред.: И. Хренов, Т. Цесляк. – М. : Наука, 1964. – Т. 2. – С. 522.
- ⁵⁷ ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 1, спр. 145, арк. 16.
- ⁵⁸ Документы и материалы по истории советско-польских отношений / отв. ред.: И. Хренов, Т. Цесляк. – М. : Наука, 1964. – Т. 2. – С. 569–570.
- ⁵⁹ Kurjer Lwowski. – 1920. – 2 wrześ.
- ⁶⁰ Документы и материалы по истории советско-польских отношений / отв. ред.: И. Хренов, Т. Цесляк. – М. : Наука, 1964. – Т. 2. – С. 569.
- ⁶¹ ЦДАІЛ, ф. 581, оп. 1, спр. 16, арк. 1.
- ⁶² ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 1, спр. 144, арк. 154.
- ⁶³ Там само, оп. 2, спр. 619, арк. 106 (зв.).
- ⁶⁴ Potocki R. Idea restytucji Ukraińskiej Republiki Ludowej (1920–1939) / R. Potocki. – Lublin, 1999. – S. 55.
- ⁶⁵ Кондратюк В. ЗУНР: становлення і захист / В. Кондратюк, В. Регульський. – Львів : Аверс, 1998. – С. 124.
- ⁶⁶ Зуев Ф. Международный империализм – организатор нападения панской Польши на Советскую Россию (1919–1920 гг.) / Ф. Зуев. – М., 1954. – С. 103.
- ⁶⁷ ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 611, арк. 14.
- ⁶⁸ Dziennik Ludowy. – 21 lut.
- ⁶⁹ ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 580, арк. 14.
- ⁷⁰ Karpus Z. Ukraiński Sojuznik Polski w Wojnie 1920 roku / Z. Karpus // Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej. – 2010. – № 7. – S. 16–33.

- ⁷¹ ЦДАЛ, ф. 581, оп. 1, спр. 29, арк. 26–29.
- ⁷² Гірняк Н. Останній акт трагедії Української Галицької Армії / Н. Гірняк. – Port Amboj. – N.-J. : Вид-во Військово-історичного інституту в США, 1959. – С. 53.
- ⁷³ Там само. – С. 24–25.
- ⁷⁴ ЦДАЛ, ф. 581, оп. 1, спр. 29, арк. 26–27.
- ⁷⁵ Нагаєвський І. Історія української держави двадцятого століття / І. Нагаєвський. – К. : Український письменник, 1994. – С. 326.
- ⁷⁶ Документы и материалы по истории советско-польских отношений. – М., 1965. – Т. 3. – С. 28.
- ⁷⁷ ЦДАЛ, ф. 368 Томашівський Степан – історик, оп. 1, спр. 48, арк. 43–80.
- ⁷⁸ AAN, Ambasada RP w Paryżu, sygn. 151, k. 48.
- ⁷⁹ Kutrzeba S. Wyprawa kijowska 1920 roku / S. Kutrzeba. – Warszawa, 1937. – S. 330–331.
- ⁸⁰ Там само. – S. 89.
- ⁸¹ AAN. Ambasada RP w Paryżu, sygn. 158, k. 19.
- ⁸² Potocki R. Idea restytucji Ukraińskiej Republiki Ludowej (1920–1939) / R. Potocki. – Lublin, 1999. – S. 66–84.
- ⁸³ ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 1, спр. 142, арк. 112.
- ⁸⁴ Там само. – С. 134.
- ⁸⁵ Мусял Б. Політика Польщі щодо України в 1918–1922 рр. / Б. Мусял // Україна між самовизначенням та окупацією: 1917–1922 роки / В. Дорнік, Г. Касьянов, П. Ліб [та ін.]. – К. : Ніка-Центр, 2015. – С. 27.
- ⁸⁶ Документы и материалы по истории советско-польских отношений. – М., 1965. – Т. 3. – С. 45–46.
- ⁸⁷ Dąbski J. Pokój Ryski. Wspomnienia, pertraktacje, tajne układy z Joffem, listy / J. Dąbski. – Warszawa, 1931. – S. 16.
- ⁸⁸ Wojna polsko-sowiecka 1920 roku. Przebieg walk i tło międzynarodowe. – Warszawa, 1991. – S. 22.
- ⁸⁹ Российский центр хранения и изучения документов новейшей истории (РЦХИДНИ), ф. 17 Центральный Комитет КПСС (ЦК КПСС) (1898, 1903–1991), оп. 84, д. 93, л. 2.
- ⁹⁰ Троцкий Л. Моя жизнь. Опыт автобиографии / Л. Троцкий. – М., 1991. – С. 434.
- ⁹¹ Ленін В. Промова на 2-й Всеросійській нараді відповідальних організаторів по роботі на селі / В. Ленін // Повне зібрання творів. – К., 1974. – Т. 42. – С. 134.
- ⁹² Документы и материалы по истории советско-польских отношений. – М., 1965. – Т. 3. – С. 107.
- ⁹³ Там же. – С. 142.
- ⁹⁴ Там же. – С. 124.
- ⁹⁵ Документы внешней политики СССР. – М., 1959. – Т. 3. – С. 54.
- ⁹⁶ Документы и материалы по истории советско-польских отношений. – М., 1965. – Т. 3. – С. 160.
- ⁹⁷ РЦХИДНИ, ф. 5 Секретариат В. И. Ленина (1917–1924), оп. 1, д. 2054, л. 25.
- ⁹⁸ ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 633, арк. 33.
- ⁹⁹ Документы внешней политики СССР. – М., 1959. – Т. 3. – С. 60–61.
- ¹⁰⁰ Документы и материалы по истории советско-польских отношений. – М., 1965. – Т. 3. – С. 193–194.
- ¹⁰¹ РЦХИДНИ, ф. 5 Секретариат В. И. Ленина (1917–1924), оп. 1, д. 2033, л. 1.
- ¹⁰² Там же. – д. 2004, л. 5.
- ¹⁰³ Карпенко О. Ю. Імперіалістична інтервенція на Україні 1918–1920 / О. Ю. Карпенко. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1964. – С. 223.
- ¹⁰⁴ Документы и материалы по истории советско-польских отношений. – М., 1965. – Т. 3. – С. 177.
- ¹⁰⁵ ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 625, арк. 102.
- ¹⁰⁶ Там само, арк. 104.
- ¹⁰⁷ Компанієць І. І. Революційний рух в Галичині, Буковині та Закарпатській Україні під впливом ідей Великого Жовтня (1917–1920 рр.) / І. І. Компанієць. – К. : Вид. АН УРСР, 1957. – С. 93.
- ¹⁰⁸ AAN. Ambasada RP w Berlini, sygn. 80, k. 103.
- ¹⁰⁹ Там само. – Ambasada RP w Paryżu, sygn. 152, k. 62.
- ¹¹⁰ Документы и материалы по истории советско-польских отношений. – М., 1965. – Т. 3. – С. 212.
- ¹¹¹ Там же. – С. 204.
- ¹¹² РЦХИДНИ, ф. 2, оп. 1, д. 15492, л. 4.
- ¹¹³ ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 146, арк. 29.
- ¹¹⁴ РЦХИДНИ, ф. 44, оп. 1, д. 2, л. 13.
- ¹¹⁵ Там же, ф. 17, оп. 1, д. 96, л. 1.
- ¹¹⁶ Михайло Тухачевський. Похід за Віслу / М. Тухачевський // Всесвіт. – 1990. – № 3. – С. 152–154.
- ¹¹⁷ РЦХИДНИ, ф. 44, оп. 1, д. 5, л. 55.
- ¹¹⁸ Документы внешней политики СССР. – М., 1959. – Т. 3. – С. 86.
- ¹¹⁹ Документы и материалы по истории советско-польских отношений. – М., 1965. – Т. 3. – С. 230.
- ¹²⁰ Документы внешней политики СССР. – М., 1959. – Т. 3. – С. 97–98.

¹²¹ Там же. – С. 90–91.

¹²² Там же. – С. 96.

¹²³ Там же. – С. 97.

¹²⁴ Документи и материалы по истории советско-польских отношений. – М., 1965. – Т. 3. – С. 286.

¹²⁵ ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 51, арк. 10.

¹²⁶ Галицька-Дідух Т. Українське питання на Мінській конференції (17 серпня – 2 вересня 1920 р.) / Т. Галицька-Дідух // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 1999. – Вип. 2. – С. 85–95.

В статье освещаются мероприятия польского правительства конца 1919 – середины 1920 гг., направленные на расширение восточных границ Второй Речи Посполитой за счет этнических украинских земель. Утверждено, что Восточная Галиция в польских меморандумах и заявлениях предстала как исторически польская территория, а галичане – как этнографическая группа польского народа. Аннексионистские планы Польши по Восточной Галиции были положены в основу украинско-польских переговоров декабря 1919 – апреля 1920 гг., которые завершились заключением Варшавского договора от 21 апреля 1920 г.

Исследована политика Польши по урегулированию восточногалицкого вопроса летом 1920 г. Поскольку правительства стран Антанты высказались за временный характер польской оккупации Восточной Галиции, правительство Польши рассматривало советско-польские переговоры как пролог к решению Антанты по инкорпорации Восточной Галиции в состав Второй Речи Посполитой.

Ключевые слова: Вторая Речь Посполитая, Восточная Галиция, международно-правовой статус, оккупация, инкорпорация, Варшавский договор, советско-польские переговоры.

The article highlights the activities of the Polish government of the end of 1919 – mid. 1920 to promote the eastern borders of the Second Polish Republic by ethnic Ukrainian lands. It is stated that the Eastern Galicia in the Polish memoranda and statements appeared as a historically Polish territory, and the Galicians – as ethnographic group of Polish people. Poland's plans for annexation of the Eastern Galicia were set to the base of the Ukrainian–Polish talks in December 1919 – April 1920, which culminated with the signing of the Warsaw Pact on 21 April 1920.

Policy of Poland on the resolving of the Eastern-Galician issue in summer of 1920 is researched. As the governments of the Entente were in favor of the temporary nature of the Polish occupation of the Eastern Galicia, the Polish government considered the Soviet-Polish negotiations as a prologue to the Allied decision on the incorporation of the Eastern Galicia to the Second Polish Republic.

Keywords: the Second Polish Republic, the Eastern Galicia, international legal status, occupation, incorporation, Warsaw Pact, the Soviet-Polish negotiations.

УДК 94 (477.8)

Людмила ДРОГОМИРЕЦЬКА

ДОСВІД ДІЯЛЬНОСТІ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ У СФЕРІ КООПЕРАЦІЇ У 1920–1930-х рр.

У статті визначено форми і методи діяльності західноукраїнських політичних партій у сфері кооперації у 1920–1930-х рр. Встановлено, що більшість національних політичних сил прагнули налагодити дієву організаційну підтримку українським кооперативним організаціям і водночас намагалися використати кооперативи для посилення своїх впливів у суспільстві.

Ключові слова: політичні партії, кооперативні організації, партійні впливи, українська кооперація.

Підвищення інтересу громадськості до історії боротьби українського народу за національне визволення і побудову суверенної соборної Української держави висуває на вимогу дня необхідність висвітлення різних аспектів діяльності національних політичних партій. Метою нашої публікації є актуалізація проблеми, яка недостатньо вивчена сучасними українськими